

М. Г. Білопольський,
доктор економічних наук,
В. А. Харченко,
кандидат економічних наук,
Донецьк

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Кризові явища в фінансово-економічній діяльності підприємств зумовлюють пошук шляхів їх попередження, недопущення, впровадження такої системи управління, яка б дозволяла передбачати елементи кризи, вживати запобігливих заходів для боротьби з ними і розвивати діяльність з оглядом на перспективи господарювання в ринкових умовах. Отже, розвиток, який є необхідною умовою ефективного функціонування підприємства, потребує подальших досліджень з метою удосконалення забезпечення цього процесу.

Проблемам розвитку і на макро-, і на мікрорівнях присвячено чимало наукових публікацій [1 – 36]. Серед чисельних дослідників, які розв'язували проблеми розвитку промислових підприємств, слід відмітити внесок М. Г. Білопольського, А. Е. Воронкової, Д. В. Воронкова, В. А. Гросула, С. Я. Єлецьких, О. О. Курносової, М. М. Лепи, Р. М. Лепи, Г. С. Мамаєвої, Н. П. Масленікової, Л. В. Потрашкової, О. І. Пушкаря, О. В. Раєвневої, А. В. Сидорової, О. М. Тридіда, Н. В. Цопи. Запропоновано науку енвіроніку, що вивчає і визначає процеси розвитку суспільних систем [2]. Розроблено різні концепції (концептуальні підходи, моделі) [3; 20; 21; 23; 27] управління розвитком: на основі процесних інновацій [23, с. 48], із акцентом на цілепокладання [27], на основі аналізу і планування сценаріїв стратегії розвитку і обрання до реалізації оптимального з них [21]. Чималі надбання щодо управління розвитком [4; 15; 19 – 22; 28], які передбачають цілерациональне регулювання розвитку підприємства [28], моделювання управління розвитком [4; 15; 19; 21], виявлення шляхів досягнення нових цілей на підприємстві через управління бізнес-процесами, життєвими циклами, нововведеннями і конкурентними перевагами [22]. Розроблено різні стратегії розвитку [3; 5; 21; 26], серед яких стратегія збалансованого сталого розвитку підприємства як довготривала модель діяльності [5], стратегія розвитку інноваційно-технологічного потенціалу, що усуває фактори, які перешкоджають розвитку потенціалу [3]. Вивчено різні види розвитку: сталий, стратегічний, еволюційний, стійкий, збалансований, стабільний, економічний [3; 7; 8; 14; 20; 26]. Проте, потребує обґрунтування проблема постановки і реалізації цілей розвитку суб'єктів господарювання, виходячи із реалій сьогодення.

Мета наукової роботи полягає у розкритті основних характеристик поняття „розвиток” з позиції реалізації управлінських заходів у системі управління розвитком промислового підприємства.

Проблеми розвитку (зростання, функціонування) суспільства, економіки, виробництва досліджували представники різних економічних шкіл – від класичної економічної школи до інституціоналізму [9; 12; 17; 24; 25; 31; 32; 36]. Шотландський економіст Адам Сміт (1723 – 1790 рр.) [24] стверджував, що інтереси суспільства задовольняються через виробництво і продаж товарів, на які існує попит, отже, враховуються сьогоденні потреби, тоді як поза увагою залишаються інтереси майбутніх періодів функціонування. Англійський класик Девід Рікардо (1772 – 1823 рр.) розглядав „розвиток” у межах теорії земельної ренти і довів, що економічне зростання є обмеженим, оскільки кількість і якість природних ресурсів зменшуються.

Взагалі у фаховій літературі найчастіше виділяють три напрями у вивченні процесів зростання (розвитку): неокейнсіанський, неокласичний та еволюційний (напрямок інституціоналізму). Найвідомішими дослідниками за цією проблемою є Е. Домар, Дж. Міль, Р. Солоу, Р. Харрод, Й. Шумпетер [17; 25; 31; 32; 36].

Серед представників неокейнсіанських поглядів значний внесок у теорію економічного зростання зробили англійський економіст Рой Форбс Харрод (1900 – 1978 р.) і американський економіст Євсей Дейвід Домар (1914 – 1997 рр.) [31; 32]. У роботі „До теорії економічної динаміки” (1947 р.) Р. Харрод визначив можливі темпи зростання та фактори, що їх зумовлюють. Серед робіт Є. Домара із досліджуваної проблематики відомою є праця „Нариси теорії економічного зростання” (1957 р.). Науковий внесок цих економістів найбільш відомий завдяки моделі Харрода–Домара, в якій досліджується норма врівноваженого зростання, що залежить від співвідношення зростання доходів та інвестицій [12].

Проблемами зростання опікувався американський економіст, неокласик Роберт Мертона Солоу (1924 р. н.) – лауреат Нобелівської премії з економіки (1987 р.) у сфері теорії економічного зростання. Відомою є еталонна модель зростання Солоу,

з якої випливає, що технологічні зміни (прогрес) у найбільшій мірі впливають на зростання показників діяльності. Учений також вивчав фактори зростання, економічне зростання та структуру довгострокового розвитку [36].

Еволюційний напрям дослідження проблем розвитку засновується в працях таких відомих економістів, як британський вчений Джон Стюарт Міль (1806 – 1873 рр.) та австрійський і американський дослідник Йозеф Алоїз Шумпетер (1883 – 1950 рр.) [17; 25]. Економічна наука за Дж. Мілем поділяється на статику і динаміку, а це в свою чергу призводить до появи теорії рівноваги і теорії розвитку. Вчений дотримувався поглядів, що розвиток – це порушення рівноваги [17].

Й. Шумпетер у своїй праці „Теорія економічного розвитку” (1912 р.) приділив увагу питанням динамічного розвитку, підкресливши, що джерелом розвитку є внутрішні процеси, пов’язані з новою технологією, матеріалами тощо, а суб’єктами розвитку є підприємці.

Отже, у процесі еволюції такого поняття, як „розвиток суспільства”, з’являються теорії економічного зростання і теорії розвитку. Узагальнення і систематизація досліджень щодо змісту понять „розвиток” і „зростання”, які були у центрі уваги представників основних економічних шкіл, наведено у табл. 1.

Як випливає із табл. 1, дослідження розвитку і зростання відбувалося паралельно, що свідчить як про близькість цих термінів, так і про їх окрему незамінну роль в економічній теорії, економічній думці.

Конкретизація теорій і моделей розвитку на макро- і мікрорівні подано у табл. 2.

Як видно з інформації, представленій у табл. 2, у дослідженнях з розвитку висвітлюються проблеми зростання, змін, функціонування, що для наочності позначено курсивом. На макрорівні розвиток країни залежить від урядової політики, прийнятої стратегічної програми, пріоритетів і потреб, які важливо розглядати і впровадити у мінливе середовище. На мікрорівні розвиток підприємства, який досліджу-

ється у межах еволюційних теорій (різних моделей і еволюційної теорії організації, яка з’явилася близько 1970 р.) залежить від політики керівництва, зростаючих клієнтських вимог, стану зовнішніх відносин, а також навколишніх змін.

Слід зазначити, що поняття „розвиток”, крім означених категорій, також ототожнюється із такими поняттями, як „прогрес” та „еволюція”. У процесі проведеного дослідження на основі методів логічного узагальнення і групування, системного підходу визначено „точки перетину” розглядуваних шести категорій (розвиток, зростання, зміни, функціонування, еволюція і прогрес), що знайшло відображення у табл. 3 у вигляді так званої шахтової відомості. Особливістю під час дослідження поняття „розвиток” є той факт, що у багатьох наукових працях наводяться й аналізуються різні визначення цього терміну, яких вже декілька десятків. У зв’язку із цим у табл. 3 у посиланні на бібліографічний список відображено не тільки думку авторів зазначених наукових праць, але й думку тих дослідників, дефініції яких цитуються у цих роботах.

За інформацією табл. 3 видно, що найбільш пов’язаними між собою є категорії „розвиток” і „зміни”, на перетині яких зазначено, що види розвитку і типи змін визначаються як тотожні, тобто: технічні зміни породжують технічний розвиток, економіко-фінансові зміни викликають економіко-фінансовий розвиток тощо. Знак „+” вказує на те, що хоча в проаналізованих працях не знайдено прикладів вираження одного терміну через інший, однак із використанням методу логічного узагальнення їх можна навести (наприклад, у процесі зростання обсягів виробництва відбуваються позитивні зміни за виручкою від реалізації продукції), але у цій роботі таке завдання не ставилося.

Крім того, що розглядувані економічні категорії близькі за змістом, у проведеному дослідженні виділено основні відмінності, які їм властиві відносно діяльності промислового підприємства (табл. 4).

Отже, як підтверджує інформація з табл. 4, розвиток відрізняється від інших тотожних йому понять

Таблиця 1

Еволюція наукових поглядів у сфері визначення сутності розвитку і зростання

Економічні школи і поняття, що досліджувалися	Основна суть понять, що досліджувалися
Класицизм: розвиток	– має здійснюватися на перспективу; – обмежується обсягом ресурсів
Неокейнсіанство: зростання	– залежить від доходів та інвестицій
Неокласицизм: зростання	– залежить від технологічного прогресу
Інституціоналізм: розвиток	– є порушенням рівноваги; – джерелом розвитку є інновації

Примітка: авторський погляд з аналізу робіт [9; 12; 17; 24; 25; 31; 32; 36]

Основні теорії і моделі розвитку

Найменування теорій, моделей	Основні ідеї
1. Макрорівень: теорії економічного розвитку	
1.1 Теорія лінійних стадій	– однією із стадій інтеграції країни у світове господарство є ривок до самопідтримуючого <i>зростання</i> ; – майбутній економічний <i>розвиток</i> пов'язується із спроможністю зберігати та інвестувати частину валового внутрішнього продукту
1.2 Модель структурних перетворень	– джерело економічного <i>зростання</i> країни – збільшення валового внутрішнього продукту; – обмеженням господарського <i>зростання</i> є дія внутрішніх і зовнішніх факторів
1.3 Теорія ендогенного <i>зростання</i>	довгострокове економічне <i>зростання</i> держави забезпечується економічною політикою цієї держави
1.4 Моделі соціально-економічного <i>розвитку</i>	стратегія <i>розвитку</i> країни формується її урядом на базі наявних потреб
2. Мікрорівень: еволюційні теорії	
2.1 Модель етапів <i>розвитку</i>	у процесі <i>функціонування</i> підприємство проходить етапи, серед яких етап посилення <i>зростання</i> і етап <i>зміни зростання</i>
2.2 Модель еволюції	– розвиток пов'язується із переходами, які супроводжуються <i>змін</i> ами; – компоненти <i>розвитку</i> є обмеженими, оскільки процеси <i>функціонування</i> і <i>розвитку</i> залежать від задоволення потреб клієнтської бази підприємства
2.3 Модель <i>змін</i> (переходу)	– процес <i>розвитку</i> розглядається з позиції формування, нормування й інтегрування системи; – на стадії інтегрування система має знайти нові елементи для <i>розвитку</i> , для нової структури і нового циклу розвитку
2.4 <i>Еволюційна</i> теорія організації	організація підприємства досліджується в процесі <i>змін</i> у зв'язку із складністю і прискоренням відносин, розширенням інформаційних потоків

Примітка: авторське узагальнення за [11; 20; 30; 33 – 35]

за низкою ознак, серед яких у роботі представлено лише ті, що суттєво розмежують терміни. Так, з табл. 4 видно, що „розвиток” на відміну від „змін” не може включати еволюцію, що є цілком очевидним (у довідниках еволюція визначається як форма розвитку).

На усіх промислових підприємствах планують, обліковують, аналізують і контролюють дані за продукцією, прибутком, ринками збуту тощо. Їх використання разом із досліджуваними категоріями дозволяє визначити не тільки особливості вживання, але й виділити зв'язки та окреслити відмінності у застосуванні. У табл. 5 продемонстровано авторський погляд на узгодженість основних ділових термінів промислового підприємства.

Як видно із наведених у табл. 5 результатів узгодженості, не усі терміни можуть утворювати стійкі словосполучення. Наприклад, замість „функціонування діяльності” найбільш уживаним є вираз „здійснення діяльності”. Стійким є вислів „розвиток асортименту продукції”. Замість поняття „ціна” можна підставити терміни „собівартість”, „ресурси”

та інші. Отже, доведено, що в умовах промислових підприємств „зростання” і „зміни” є тими термінами, що здатні охарактеризувати більшість економічних показників – результатів діяльності.

„Розвиток” перетинається не тільки із зазначеними економічними категоріями. Як довів аналіз літературних джерел із проблем розвитку й управління ним, розвиток пов'язується із якісними *перетвореннями, рухом* уперед (необхідним рухом), а також є *типом змін, сукупністю змін, багатомірним процесом* [13; 20; 22; 28].

Теоретичне узагальнення різноманітних визначень унікального поняття „розвиток” (філософських, економічних як процесів онто- та філогенезу) [5; 13; 20; 22; 23; 28; 36], дозволило дійти висновку, що розвиток є процесом, певною сукупністю, а саме:

– процесом: адаптації, переходу, змін, руху, зростання, поліпшення;

– зміною: в часі, глобальних цілей підприємства, стану, діяльності;

Розвиток господарської діяльності підприємства як процес є одночасно і об'єктивним явищем, і суб'єк-

Таблиця 3

Ототоження поняття „розвиток” з іншими категоріями

Найменування категорій	Зміст категорій:					
	розвиток	зростання	зміни	функціонування	еволюція	прогрес
Розвиток	– доповнюють одне одного, знаходяться у прямій залежності [18, с. 240]	– удосконалення в процесі розвитку [20, с. 106]; – якісна характеристика розвитку [20, с. 108]; – доповнюють одне одного, знаходяться в прямій залежності [18, с. 240]	– основа розвитку [8]; – перетворення для забезпечення стійкого розвитку [8]; – досліджуються у процесі розвитку [7]; – мета змін – забезпечення розвитку компанії [6]; – забезпечують розвиток на основі адаптації до зовнішнього середовища [6]; – тип змін і види розвитку тотожні [6]	– основа для перетворень, які визначають характер і напрям розвитку [13]; – дві сторони одного процесу [13]	– форма розвитку [20, с. 106]	– розвиток нового [20, с. 106]
Зростання	– доповнюють одне одного, знаходяться у прямій залежності [18, с. 240]		– мета змін – забезпечення економічного зростання компанії [6]	+	+	+
Зміни	– якісні зміни [20, с. 105]; – незворотна зміна [8]; – супроводжується кількісними і якісними змінами [6]; – основа розвитку – зміни [6]; – необхідна умова розвитку – зміни [6]; – види розвитку і тип змін тотожні [6]; – зводиться до підтримки збалансованості між процесом функціонування і необхідними змінами [29]; – процес змін у просторі і часі [20, с. 99]; – зміни стилі і методів управління [5]; – зміни у трьох сферах: фінансах, соціальній відповідальності, екології [14]; – спрямована, закономірна зміна стану підприємства [28]; – процес змін [1]	+		+	– кількісна зміна [20, с. 106]	– зміни на краще [20, с. 106]
Функціонування	– дві сторони одного процесу [13]; – зводиться до підтримки збалансованості між процесом функціонування і необхідними змінами [29]	+	– перетворення для забезпечення адаптивного функціонування [8]; – дослідження змін у процесі функціонування [7]		+	+
Еволюція	– розвиток передбачає внутрішнє управління, а еволюція – зовнішнє [28]	+	+	+		+
Прогрес	– перехід до нового, прогресивного [13]	+	+	+	+	

Примітка: 1. У таблиці надається зміст категорій, які розміщено горизонтально. 2. Складено за інформацією [1, 5-8, 13, 14, 16, 18, 20, 23, 26, 29, 36].

Таблиця 4

Основні відмінності між розвитком та іншими категоріями

Класифікаційна ознака	Найменування категорій	Сутність відмінності
за напрямом руху	розвиток	рух у різних напрямках
	зростання	рух уперед, позитивний рух
за масштабністю перетворень	розвиток	виступає у формі зростання, прогресу, змін
	зміни	виступає у формі зростання, прогресу, розвитку, еволюції
за необхідністю	розвиток	залежить від дії багатьох факторів, тобто не є обов'язковим
	функціонування	здійснюється протягом життєвого циклу підприємства, тобто є обов'язковим
за часом (періодом) перетворення	розвиток	може відбуватися неодноразово у процесі господарювання
	еволюція	відбувається на протязі тривалого часу, навіть може зайняти весь термін господарювання
за шляхами здійснення	розвиток	впровадження нового або удосконалення (ефективне використання) наявного
	прогрес	впровадження нового

Таблиця 5

Результати узгодженості основних термінів промислового підприємства

Найменування понять	Позначення узгодженості (+) та неузгодженості (-) утворюваних висловів за основними категоріями:					
	розвиток	зростання	зміни	функціонування	еволюція	прогрес
Підприємство	+	+	+	+	+	+
Діяльність	+	+	+	-	+	+
Продукція	+	+	+	-	-	+
Ринки збуту	+	+	+	+	+	-
Ціна	-	+	+	+	+	-
Прибуток	-	+	+	-	-	-

тивним: розвиток ініціюється його керівництвом (тобто містить суб'єктивну складову) із урахуванням потреб у ньому, необхідності здійснення змін, що свідчить про об'єктивні передумови його забезпечення. Ця думка знаходить підтвердження у роботах О. В. Раєвневої, яка зазначає, що саме персонал підприємства виступає суб'єктивним фактором розвитку [20, с. 99]; А. В. Сидорова і О. О. Курносова [23, с. 7] виділяють рушійні сили розвитку, які без сумніву є об'єктивними (це конкуренція, технологічний прогрес, процеси глобалізації та інтеграції, зростання потреб суспільства).

Розглядаючи сутність розвитку як процесу, слід виділити його початок і кінець. Як вже зазначалося, для розвитку діяльності підприємства необхідне поєднання суб'єктивних і об'єктивних причин, які

започатковують цей процес. Крім цього до розвитку діяльності спонукають внутрішні протиріччя на підприємстві, а також флуктуації зовнішнього середовища, як справедливо зазначає в монографії О. В. Раєвневої [20, с. 98]. Також джерелами розвитку вважають інновації [25].

Щодо кінця розвитку, то узагальнено можна виділити два моменти:

1) розвиток обмежується місткістю ринку [18, с. 242];

2) розвиток не припиняється в часі [4].

Для того, щоб визначитися із цим питанням, слід дослідити, як відбувається розвиток діяльності підприємства, яким є його вектор. З аналізу фахових видань щодо процесів протікання розвитку [5; 7; 18; 20; 23; 28] у нашому дослідженні отримано такі висновки:

– за напрямками (інтеграція, диверсифікація, поглиблення ринку, зростання, деградація) розвиток може обмежуватися і мати логічне завершення;

– розвиток як перехід від одного стану до іншого під дією різних факторів є нескінченним процесом;

– циклічність управління розвитком [23, с. 9] під впливом зовнішніх і внутрішніх змін визначає процес розвитку як нескінченний;

– розвиток як якісні зміни у складі і структурі системи [20, с. 104] є процесом, що має логічне завершення;

– за видами (технічний, інноваційний, інформаційний, економічний тощо) розвиток необхідно здійснювати якомога частіше.

Отже, із наведеного вище випливає, що не можна однозначно відповісти на питання щодо кінця розвитку, однак безспірним є те, що конструктивний, прогресивний розвиток сприяє поліпшенню показників діяльності, тому потреби у його завершенні немає.

На авторський погляд, процес розвитку закінчується тоді, коли досягнуто цілі розвитку, при цьому одна ціль розвитку має змінюватися іншою, що перешкоджає прояву кризових явищ. Зазначимо, що цілі розвитку повинні задовольняти інтереси власників підприємства, його персоналу і країни [19].

У роботі запропоновано сукупність цілей розвитку за класифікаційними ознаками в залежності від рівня управління, стратегії управління діяльністю, видів розвитку та підсистем управління (табл. 6). Вибір саме цих класифікаційних ознак можна пояснити так:

- по-перше, процес розвитку відбувається на усіх рівнях управління;
- по-друге, реалізація стратегій управління і заходів розвитку сприяють удосконаленню діяльності;
- по-третє, різні види розвитку мають різні цілі розвитку;
- по-четверте, підсистеми управління виступають основною структурною складовою системи управління розвитком промислового підприємства.

Слід підкреслити, що авторська позиція щодо системи управління розвитком полягає у наступному: це система, що об'єднує процеси розробки і реалізації фінансово-економічних та виробничо-технічних управлінських рішень щодо досягнення цілей розвитку промислового підприємства і регулює взаємозв'язки між складовими частинами певної системи на основі оптимізації процесів досягнення і забезпечення ефективності функціонування у діючих умовах господарювання.

Як видно із наведеної у табл. 6 інформації, цілі розвитку розглянуто за трьома видами розвитку – інформаційний, екологічний і соціальний. Слід наголосити, що на підприємствах цим видам розвитку не приділяється достатньої уваги, однак їх упровадження

дозволяє отримати додатковий ефект (соціальний, екологічний, ефект від упорядкованості інформаційних потоків), який позначиться на результативності усієї фінансово-господарської діяльності. Такі основні види розвитку підприємства, як економічний, фінансовий, технічний перекликаються із виділеною у табл. 6 класифікаційною ознакою за підсистемами управління, а сталий (стійкий, стабільний, тривалий) розвиток реалізується на стратегічному рівні управління (це об'єкт першої ознаки класифікації), тому для уникнення повторів цілі за цими видами розвитку окремо не розглядалися.

Під ключовими індикаторами діяльності, які потрібно досягти під час реалізації цілі розвитку у межах агресивної стратегії управління діяльністю, маються на увазі показники, пов'язані із продукцією власного виробництва, серед яких обсяг виробництва, обсяг реалізації, собівартість, ціна, рентабельність продажів.

Слід підкреслити, що наведені цілі розвитку не є відокремленими, а наявний взаємозв'язок між ними відображає найбільш реальні варіанти їх поєднання та дозволяє реалізувати процес розвитку більш ефективно. Так, як довели результати проведеного дослідження, тісно поєднуються цілі розвитку, що класифікуються за підсистемами управління і видами розвитку (1 група цілей), а також цілі розвитку за рівнями управління і стратегією управління (2 група цілей). Між утвореними умовними групами цілей розвитку також можна виявити безліч зв'язків, що допоможе у коротші терміни їх реалізувати на основі системи управління розвитком промислового підприємства. Взаємозв'язок близьких за змістом цілей розвитку за різними об'єктами продемонстровано на рис. 1.

Отже, за інформацією на рис. 1 можна констатувати: цілі розвитку, що визначаються на оперативному рівні управління поєднуються із цілями розвитку під час застосування агресивної або консервативної стратегій управління (це один із найбільш вдалих логічних варіантів узгодженості цілей розвитку за різними об'єктами, оскільки ризикована агресивна стратегія управління діяльністю не може підтримуватися тривалий час, а консервативна стратегія на оперативному рівні управління забезпечить найбільш значущі результати).

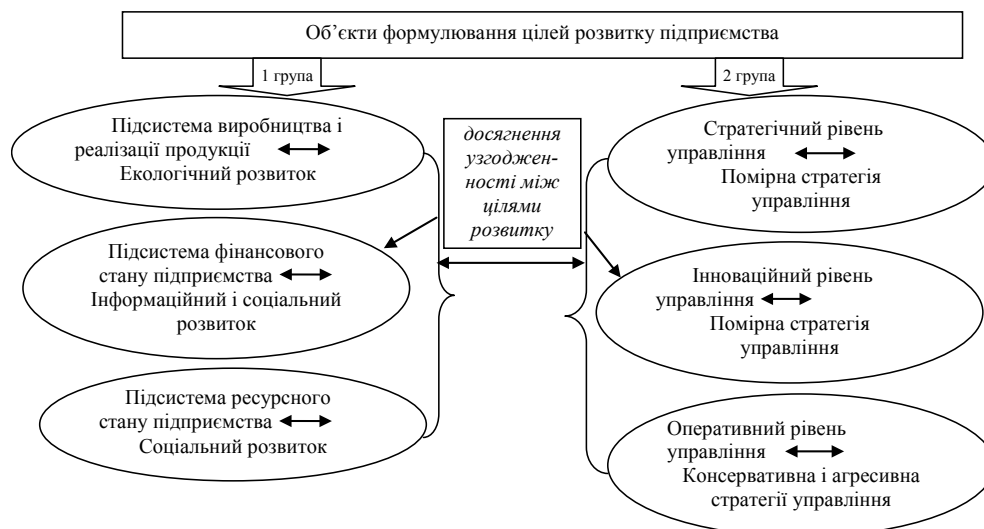
Таким чином, запропонована сукупність цілей розвитку промислового підприємства під час їх досягнення у системі управління розвитком дозволяє досягти прогнозованих показників господарювання у різні періоди та в процесі реалізації різних стратегій.

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. Між поняттям „розвиток” і тотожними йому економічними категоріями (зростання, зміни, функціонування, еволюція і прогрес) існує тісний

Сукупність цілей розвитку промислового підприємства

Класифікаційна ознака	Об'єкти класифікаційної ознаки	Сутність цілей розвитку
1. За рівнями управління	стратегічний	забезпечення стійкого функціонування у довгостроковій перспективі на основі прогнозування у першу чергу впливу факторів зовнішнього оточення
	інноваційний	підтримка прибутковості господарювання із нарощуванням економічного потенціалу у середньостроковій перспективі на основі урахування дії перш за все факторів внутрішнього середовища
	оперативний	дотримання збалансованості між основними показниками діяльності у поточному періоді шляхом постійного моніторингу виконання планових показників і своєчасне їх коригування (за необхідністю)
2. За стратегією управління діяльністю	агресивна	досягнення основних індикаторів успішної і ефективної діяльності на основі залучення інвестиційних коштів із різних джерел для оновлення технічної бази підприємства
	помірна	забезпечення результативної діяльності на основі здійснення помірних капітальних вкладень у виробничий процес із залученням зовнішніх коштів
	консервативна	підтримання виробничих потужностей підприємства у робочому стані і їх поступове оновлення за рахунок власних і вільно доступних ресурсів
3. За окремими видами розвитку	інформаційний	забезпечення узгодженості та синхронності інформаційних потоків у часі і за обсягами на основі застосування сучасних інформаційних програм
	соціальний	задоволення в повному обсязі соціальних потреб працівників підприємства на основі передбачення у витратній частині фінансових документів цих витрат і забезпечення реальних джерел їх покриття
	екологічний	дотримання екологічних вимог відповідно до екологічних норм і нормативів на основі передбачення у фінансових документах витрат на екологію і забезпечення реальних джерел їх покриття
4. За підсистемами управління	підсистема виробництва і реалізації продукції	досягнення узгодженості процесі виробництва і збуту продукції на усіх етапах здійснення і паралельне розширення цих процесів через забезпечення їх інноваційності
	підсистема фінансового стану	підвищення ефективності управління фінансовим становищем підприємства шляхом узгодження завдань управління за основними елементами підсистеми
	підсистема ресурсного стану	забезпечення виробничого процесу ресурсами у необхідних обсягах, прискорення оборотності ресурсів на основі застосування логістичного підходу

Рис. 1. Взаємозв'язок цілей розвитку промислового підприємства

зв'язок (доведено взаємопов'язаність категорій, їх визначення одна через іншу), а також наявні суттєві відмінності (встановлено основні відмінності, що підкреслюють зміст кожного терміну), що сприяє розробці дієвих управлінських рішень в системі управління розвитком промислового підприємства, зумовлених сутнісними особливостями поняття „розвиток”.

2. Забезпечення максимального ефекту від процесу розвитку і управління фінансово-господарською діяльністю у реальних умовах функціонування досягається на основі реалізації управлінських дій за виділеною сукупністю цілей, які розмежовано в залежності від рівнів управління, стратегій управління, видів розвитку і підсистем управління; обґрунтовано варіанти взаємозв'язку запропонованих цілей розвитку за різними об'єктами класифікаційних ознак.

3. Керівництву промислових підприємств слід узгоджувати управлінські дії та оптимізувати рішення щодо досягнення поставлених цілей розвитку між тими структурними одиницями підприємства, що їх реалізують (відділ економіки, фінансів, маркетингу, постачання, виробництва тощо).

Подальші дослідження необхідно спрямувати на конкретизацію способів досягнення виділених цілей розвитку промислового підприємства.

Література

Алексеев Н. В. Управление устойчивым развитием промышленных предприятий / Н. В. Алексеев // *Економіка і організація управління* : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, Каштан, 2009. – Вип. 2 (6). – С. 50 – 60. 2. **Білопольський Н. Г.** Энвайроника – наука будущего развития человечества / Н. Г. Білопольський ; НАН України. Ин-т економіки пром-сти. – 3-е изд., перераб. и доп. – Донецк, 2007. – 436 с. 3. **Блажевич Г.** Формування стратегії розвитку інноваційно-технологічного потенціалу промислового підприємства / Г. Блажевич // *Схід*. – 2012. – № 4. – С. 10 – 15. 4. **Василенко В. А.** Организационно-циклическая и структурно-функциональная модели развития организации / В. А. Василенко // *Культура народов Причерноморья*. – 2004. – № 56. – Т. 1. – С. 100 – 107. 5. **Вінніченко І. І.** Сутнісна характеристика розвитку підприємства як соціально-економічної системи / І. І. Вінніченко // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2012. – № 5. – С. 8 – 13. 6. **Воронков Д. К.** Управління змінами на підприємстві: теорія і прикладні аспекти : монографія / Д. К. Воронков. – Х. : ВД „Інжек”, 2010. – 340 с. 7. **Гросул В. А.** Теоретичні підходи щодо визначення сутності стійкого розвитку підприємства / В. А. Гросул, Г. С. Мамаєва // *Сталий розвиток економіки*. – № 7. – 2012. – С. 104 – 107. 8. **Гусєва О. Ю.** Развитие

підприємства і стратегічні зміни: сутність, принципи, взаємозв'язок / О. Ю. Гусєва // *Сталий розвиток економіки*. – № 6. – 2012. – С. 85 – 75. 9. **Демченко С. К.** Эволюция теорий экономического роста : монография / С. К. Демченко. – Красн. гос. ун-т, 2006. – 149 с. 10. **Елецких С. Я.** Характеристика этапов процесса управления устойчивым развитием предприятия / С. Я. Елецких // *Экономика Крыма*. – 2011. – № 1. – С. 29 – 36. 11. **Закс С.** Эволюционная теория организации / С. Закс // *Проблемы теории и практики управления*. – 1998. – № 1. – С. 9 – 13. 12. **Ковальов В. В.** Економічне зростання: теоретичний аспект / В. В. Ковальов // *Європейський вектор економічного розвитку*. – 2012. – № 2 (13). – С. 393 – 396. 13. **Ков'ях Т. В.** Ідентифікація категорії „розвиток” у сучасній економічній системі [Електронний ресурс] / Т. В. Ков'ях. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Vdnuet/econ/2010_4/Kovyah.pdf 14. **Кожевина О. В.** Управление развитием и организационными изменениями в системе менеджмента компании / О. В. Кожевина // *Вестник Университета (Государственный университет управления)*. – 2012. – Т. 1. – № 11 – 1. – С. 117 – 120. 15. **Лєпа Н. Н.** Моделирование процессов управления развитием предприятий : монография / Н. Н. Лєпа, Р. Н. Лєпа, А. И. Пушкарь ; НАНУ України; Ин-т економіки пром-ти. – Донецк : ООО „Юго-Восток, ЛТД”, 2005. – 448 с. 16. **Масленникова Н. П.** Управление развитием организации / Н. П. Масленникова. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2002. – 280 с. 17. **Основы политической экономии** : пер. с англ. / Д. С. Милль ; общ. ред. А. Г. Милейковский. – М. : Прогресс, 1980. – Ч. 1. – 496 с. 18. **Попова О. Ю.** Економічні механізми забезпечення екологічної спрямованості розвитку суб'єктів господарювання : монографія / О. Ю. Попова. – Донецьк : ДВНЗ „ДонНТУ”, 2010. – 430 с. 19. **Пушкарь А. И.** Моделирование управления развитием предприятий на основе согласования интересов экономических субъектов / А. И. Пушкарь, Л. В. Потрашкова // *Экономическая кибернетика*. – № 1 – 2 (19 – 20). – 2003. – С. 22 – 33. 20. **Раєвнєва О. В.** Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія / О. В. Раєвнєва. – Х. : ВД „ІНЖЕК”, 2006. – 496 с. 21. **Руденский Р. А.** Концепция моделирования системы управления стратегией развития крупного промышленного комплекса / Р. А. Руденский, Ю. П. Утенков // *Економічна кібернетика*. – 2009. – № 1 – 2. – С. 30 – 35. 22. **Сердюк В. Н.** Теоретические основы управления стратегическим развитием субъектов реального сектора экономики / В. Н. Сердюк // *Економіка і організація управління*. – 2008. – Вип. № 4. – С. 13 – 27. 23. **Сидорова А. В.** Управление развитием предприятий на основе процессных инноваций : монография / А. В. Сидорова, О. А. Курносова. – Донецк :

ДонНУ, 2012. – 204 с. 24. **Смит А.** Исследование о природе и причинах богатства народов. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с. 25. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер ; пер. с нем., англ. В. С. Автономов и др. – М. : Эксмо, 2008. – 863 с. 25. **Тридід О. М.** Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства : монографія / О. М. Тридід. – Х. : Вид-во „ХДЕУ”, 2002. – 364 с. 26. **Філіпішин І.** Концепція управління розвитком промислових підприємств / І. Філіпішин // Схід. – № 1. – 2012. – С. 112 – 117. 27. **Цопа Н. В.** Теоретические аспекты развития промышленных предприятий / Н. В. Цопа // Европейський вектор економічного розвитку. – 2009. – № 2 (7). – С. 177 – 185. 28. **Ялдин И. В.** Устойчивое развитие интегрированной структуры бизнеса в контексте сбалансированной системы показателей / И. В. Ялдин // БизнесИнформ. – 2009. – № 7. – С. 70 – 74. 29. **Brown R. G.** and Meyer R. F. The Fundamental Theorem of Exponential Smoothing. *Operations Research*. 1961. Vol. 9. № 5. Pp. 159 – 178. 30. **Domar,** Essays in the Theory of Economic Growth. Oxford University Press, 1957. – 272 p. 31. **Harrod R. F.** Economic Dynamics. London: Macmillan, 1973. 195 p. 32. **Hicks,** Norman, and Paul Streeten Indicators of Development: The Search for a Basic Needs Yardstick. *World Development*. 1979. 7(6). Pp. 395 – 430. 33. **Lewis, W.** Arthur The Theory of Economic Growth. New York: Harper Torchbook, 1955. 34. **Rostow W. W.** The stages of economic growth: A. Non communist Manifesto. London, 1960. 35. **Solow R. M.** Growth Theory. Oxford: Oxford University Press, 2000. 190 p.

Білопольський М. Г., Харченко В. А. Характеристика розвитку промислового підприємства

У статті виокремлено цілі розвитку промислового підприємства залежно від рівнів управління, стратегій управління, видів розвитку та підсистем управління, узгоджено цілі розвитку за різними об'єктами класифікаційних ознак, що дозволяє забезпечити максимальний ефект від процесу розвитку і управління діяльністю у діючих умовах господарювання.

Ключові слова: розвиток, промислове підприємство, зміни, зростання, функціонування, цілі розвитку, система управління.

Білопольський Н. Г., Харченко В. А. Характеристика розвитку промислового підприємства

В статті виділені цілі розвитку промислового підприємства в залежності від рівней управління, стратегій управління, видів розвитку і підсистем управління, погоджені цілі розвитку по різним об'єктам класифікаційних ознак, що дозволяє забезпечити максимальний ефект від

процесу розвитку і управління діяльністю в діючих умовах господарювання.

Ключевые слова: развитие, промышленное предприятие, изменения, рост, функционирование, цели развития, система управления.

Bilopolsky M. G., Kharchenko V. A. Characteristics of Enterprise Development

The article aims at determining the main purposes of the industrial enterprise development (on the basis of theoretic generalization of scientists' views on the notion 'development'), which are realized in the management system of its development. There has been studied the evolution of scientific opinions concerning the definition of the notion 'development' from classicism to institutionalism, including neo-Keynesian and neo-classicism. There have been generalized the existing models and theories of development at macro- and microlevels, in which development is interconnected with the notions 'growth' and 'functioning'.

There have been determined the connections between equal categories: development, growth, functioning, change, evolution and progress. On the basis of classification features there have been suggested the main notional differences between these equal categories.

There has been agreed the use of notions development, growth, functioning, change, evolution and progress with basic notions characterizing an industrial enterprise: activity, markets, price, profit.

There has been defined that the term 'development' in a generalized form is studied as a process (of adaptation, transition, movement, improvement), as changes (in time, of state, global aims of an enterprise) and as a set of changes. There have been discussed the questions of development boundaries: its beginning and end. It has been grounded that the end of development starts when the aims of development are achieved during the realization of managerial decisions in the control system of industrial enterprises' development.

There has been suggested the aggregate of aims of enterprise development that are classified according to four characteristics: 1) depending on the subsystem of inner state of an enterprise (production subsystems and production realization, subsystems of financial state and subsystems of resource state); 2) depending on the management levels (strategic, innovative and operating); 3) depending on the management strategy (aggressive, moderate and conservative); 4) depending on the types of development (technological, economic, financial, information, ecological and social).

Key words: development, industrial enterprise, changes, growth, functioning, aims of development, management system.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2013

Прийнято до друку 12.03.2014